

З ДОСВІДУ РОБОТИ ШКОЛИ ЩОДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті розкриваються питання розвитку творчої особистості молодших школярів на уроках української мови та літератури з використанням методів активного та ігрового навчання.

Ключові слова: творчість, творча особистість, активне навчання, методи навчання.

На сучасному етапі розвитку освіти загострилися специфічні проблеми, які стоять перед системою освіти щодо розвитку творчості як масового явища, це пов'язане з глобальною необхідністю підвищення творчого потенціалу суспільства, адже виховання творчої особистості, як наголошує В. Ф. Паламарчук, сприятиме виходу з духовної кризи суспільства: 3,5% обдарованих людей забезпечують 95-97% національного доходу [11]. Інтелектуальна творчість – це механізм, який забезпечує прогресивну еволюцію суспільства і блокує регресивні лінії цього розвитку. Саме творча особистість є дійсним творцем історії. Саме колективній творчості людства сучасність зобов'язана усіма досягненнями матеріального та духовного життя суспільства. Щоб забезпечити розвиток суспільства, ми повинні забезпечити розвиток кожної окремої дитини, тобто виховати творчу особистість [9: 205-209]. Творчість стимулює розвиток мислення, інтересів, дослідницьку діяльність. Великого значення набуває особистісно-зорієнтований підхід, який відбувається на основі взаємодії вчителя з учнями і продиктований сучасними суспільними пріоритетами, що відповідають основним положенням законів України: "Про освіту" (1991 р.), "Про загальну середню освіту" (1999 р.), Національної доктрини розвитку освіти (2002 р.).

Все це вимагає від учителів середньої школи пошуку нових ефективних форм і прогресивних методів навчання, які були б адекватними новій парадигмі освіти. Одним з найбільш перспективних шляхів удосконалення навчального процесу є впровадження методів активного навчання. Не замінюючи собою традиційних, методи активного навчання розширюють їх межі і можливості, припускають практичне застосування знань з урахуванням конкретних умов, в конкретних колективах, з конкретними людьми. Сама інтелектуальна робота над матеріалом, власне активність дітей призводять до запам'ятовування матеріалу навіть тоді, коли не стоїть спеціальне завдання запам'ятати. "Істинну силу навчання має лише в тому випадку, якщо пізнавальна діяльність на уроці викликає у школярів радість, задоволення, захопленість пізнанням" [8: 33-34]. Активне навчання має на меті: залучити кожного учня в навчальний процес не як пасивного об'єкта, а як безпосереднього учасника, який самостійно, творчо виробляє рішення і одночасно з цим, розвинути особистість шляхом включення її в процес сумісної колективної діяльності. Сприятливі умови для формування знань, умінь, навичок та важливих якостей творчої особистості учнів шляхом залучення їх до інтенсивної пізнавальної діяльності закладені в спільній навчальній діяльності, навчальній грі як одному із методів активного навчання [12: 109-114], [4: 51-57]. За Л.С. Виготським, уява, як необхідна складова творчості, розвивається тільки в колективі, обов'язково граючому [5: 45].

Цікавим є визначення творчості запропоноване Д. Б. Богоявленською, яка вважає, що власне творчість починається там, де перестає бути тільки відповіддю, тільки рішенням поставленого завдання. Тобто там, де самоцінним є сам процес діяльності, а не лише результат. Саме в цьому виході за межі заданого, у цій здатності до продовження пізнання за рамками вимог заданої ситуації, і криється таємниця вищих форм творчості, здатність бачити в предметі щось нове, таке, чого не бачать інші [1: 35-41]. Таку ж точку зору мають Л.А. Гапоненко [6: 90-99] та А.Н. Лук [10: 26-27], вони вважають, що творчість – це факт нестандартного рішення простого завдання, здатність побачити те, що не вкладається в рамки раніше засвоєного.

За О. О. Борисовою та Н.Т. Гурець, творчість – це діяльність людини, спрямована не тільки на творення нових за змістом та формою матеріальних та духовних цінностей, але й на розвиток самої особистості; вона забезпечується посиленою діяльністю особистості, тобто її цілеспрямованою активністю; похідне інтелекту, що виражається через мотиваційну структуру [3], [7].

Започатковуючи проектне дослідження "Школи розвитку творчої особистості" в умовах ЗОСШ № 54, м. Одеси, ми зважали на те, що в основу функціонування школи покладено три чинники: інтелект, духовність, професіоналізм. Педагогічна діяльність школи спрямована на пошук шляхів і форм упровадження нових педагогічних технологій з метою досягнення сучасної освітньої мети – розвитку природних здібностей і обдаровань учнів, виховання творчої особистості.

Мета "Школи розвитку творчої особистості": створити сприятливі умови для творчого самовдосконалення учнів, виробити вміння практичного і творчого застосування здобутих знань; забезпечити гармонійний розвиток, високий рівень освіченості і виховання високоморального, духовно багатого, фізично розвинутого, здатного до самоосвіти та самореалізації творчого громадянина України.

Основні завдання: оновлення змісту освіти, використання нових методів, форм, технологій активного навчання та виховання; формування системи інтелектуальної творчої діяльності вчителів та учнів; різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її здібностей, розвитку ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб; виховання життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різних життєвих ситуаціях; виховання в школярів бажання та вміння вчитися, потреби і здатності до навчання впродовж усього життя; забезпечення самореалізації творчої особистості в різних видах діяльності; підготовка учнів до творчої діяльності; формування особистісних рис творчого громадянина України, який є носієм духовної культури народу, його національної ментальності; виховання дбайливого ставлення школярів до

власного здоров'я та здоров'я доколишніх, любов до праці.

Основні напрями роботи:

1. Навчально-пізнавальний (уроки, олімпіади, конкурси, семінари, фестивалі, проектна діяльність).
2. Культурно-освітній (години спілкування, тематичні заходи, творчі зустрічі, робота в гуртках, КВК).
3. Фізкультурно-оздоровчий (спортивні свята, змагання, екскурсії).
4. Художньо-естетичний (свята, виставки, співи, танці, випуск шкільної газети, місцеві та міжнародні літературні конкурси).
5. Патріотичний (національна свідомість, пошукова діяльність, інтерв'ювання, урочисті зустрічі, шанування пам'яті героїв).
6. Самоврядування (робота дитячого об'єднання "Бригантина", навчання капітанів, змагання екіпажів, рейди "Живи, книго!", акції "Милосердя", операції "Довкілля").

Відповідно до цих напрямів створено банк даних "Обдарована дитина", в якому висвітлено рівні досягнень учнів у районних, міських предметних олімпіадах, різноманітних творчих конкурсах, спортивних змаганнях; здійснюється аналіз роботи порівняно з попередніми навчальними роками, вміщено фотографії переможців на шкільному стенді "Наші зірочки". Упродовж кількох років спеціалізована школа №54 займає гідне місце в рейтингу серед загальноосвітніх закладів Малиновського району м. Одеси.

Умови реалізації: 1) створення умов для самовдосконалення і самореалізації в різних видах діяльності; 2) усебічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб; 3) усвідомлення учасниками навчально-виховного процесу пріоритетних принципів педагогіки успіху: гуманізації; індивідуалізації; диференціації; відродження національних традицій; демократизації; 4) формування унікальної, неповторної, творчої особистості; 5) реалізація адміністрацією школи принципів демократизації та гуманізації в управлінській діяльності; 6) підтримка інноваційних процесів громадськістю, органами місцевого самоврядування та органами управління освітою.

Шляхи реалізації: Реалізація Програми роботи зі здібними дітьми: (методика особистісно-орієнтованого навчання у школі; методика активного навчання; проведення предметних тижнів, декад; створення умов для різноманітної творчої діяльності учасників навчально-виховного процесу; глибока і широка диференціація та індивідуалізація змісту навчання.

Робота з розвитку творчої особистості має різні аспекти, зокрема *виховний аспект має на меті:* сприяння формуванню в учнів знань, умінь і навичок, необхідних для: розвитку пізнавальної творчої активності особистості; природних здібностей; уяви і продуктивного мислення з гуманістичним світосприйняттям і почуттям відповідальності за долю України, її народу; вихованню естетичних смаків; майбутнього успішного вибору професії; залучення учнів до самоврядування; *дидактичний аспект спрямований на:* сприяння формуванню в учнів знань, умінь та навичок, необхідних для подальшого життя, розвиток активної творчої особистості, природних здібностей учнів, уяви та мислення, виховання вміння практично і творчо застосовувати здобуті знання.

Робота спрямована на розвиток творчої особистості дитини проводиться в нашій школі протягом всього періоду навчання, але особлива увага приділяється розвитку творчості молодших школярів, оскільки молодший шкільний вік – сенситивний період для цього. Розглянемо як забезпечується розвиток творчості серед учнів молодших класів. Роботу поділено на декілька рівнів-етапів:

- 1) підготовчий (елементи творчості) частіше у 1-2 класах;
- 2) пошуковий (творчість вивчення мов, складання словників) у 2-3 класах;
- 3) самовираження через різні види діяльності (різні твори) у 3-4 класах.

Ми визначили наступні **умови творчого розвитку дитини:**

- а) вільна атмосфера у класі, без авторитарності;
- б) довіра і повага до учнів з боку вчителя, допомога учням;
- в) високий рівень пізнавального інтересу серед учнів,
- г) застосування вчителем методик активного навчання і ігрових методик;
- г) увага до інтересів кожного учня, його здоров'я, його здібностей;
- д) атмосфера загальної культури у школі.

Не секрет, що вивчення рідної мови вважається одним з найскладніших шкільних предметів. З одного боку, знання рідної мови дається дитині з дитинства, вона оволодіває ним природно, як дихає і росте. З другого боку, це складна дисципліна, яка потребує копіткої праці. Українська мова у школі – це інструмент пізнання, мислення, розвитку, вона має значні можливості творчого збагачення. А розвиток творчих здібностей веде до формування пізнавальних інтересів, розвитку цікавості. Творчі роботи і завдання пробуджують "розумовий апетит", формують позитивне ставлення до навчальної діяльності.

У роботі з молодшими школярами творчі завдання на уроках рідної мови використовуються постійно, так спочатку (у 1 класі) ми даємо завдання виключно на добровільних засадах. Звісно, не всі завдання, що дає вчитель виконуються всіма учнями. Кожен учень працює відповідно до своїх сил, здібностей і можливостей. Перші 2-3 роботи виконують лише 50-60% учнів, поступово їх кількість зростає, адже приклад друзів, схвалення вчителя, батьків відіграють велику мотиваційну роль і поступово всі діти включаються в роботу над творчими завданнями. Водночас ми намагаємось не перевантажувати дітей завданнями, аби не відбити цікавість до них.

Оскільки увага і запам'ятовування у 6-7 річних дітей ще слабкі, постає необхідність введення ігрових ситуацій, аби зацікавити дитину. З цією метою використовуються римовані вправи, граматичні казки, завдання "драбинка", в ході якої учень добирає слова на певну букву так, щоби в кожному наступному слові було на одну букву більше і складає з них "драбинку", намагаючись, щоб "драбинка" складалася з якнайбільшої кількості "драбинок".

М	И	Р					
М	А	Р	Ш				
М	А	Н	Г	О			
М	А	Ш	И	Н	А		
М	А	С	Л	И	Н	А	
М	А	Н	Д	А	Р	И	Н

Малюки дуже емоційні і вразливі, вони не можуть переносити навіть маленької поразки, тому ми намагаємось не зловживати різного роду змаганнями, або приводити змагання до загальної перемоги.

Дітям подобається складати надписи до малюнків – це їх перші міні-твори, а також складати слова з букв, які як крапельки падають з неба з намальованої хмарки, або з букв якогось слова. Наприклад, учні складають з намальованих крапельок слова "Батьківщина" і "магуса" та вводять їх в речення.

У другому класі творчі завдання суттєво ускладнюються, це шаради, ребуси, кросворди, які активізують пізнавальний інтерес та розвивають творчі здібності при засвоєнні орфографії. Для цього ж ми використовуємо скоромовки, які розвивають фонематичний слух дитини, правильну вимову звуків, дикцію, голосовий апарат, темп мовлення; широко використовуються й фразеологічні звороти, прислів'я і приказки. Наприклад, діти малюють фразеологічні звороти, а однокласники відгадують, що саме хотів сказати автор малюнка. Найбільші творчі здібності діти виявляють при зображенні фразеологічних зворотів, таких як: "вуха розвісити", "повішати носа", "вішати локшину на вуха", "серце у п'яти пішло", "діло в капелюсі", "гріти вуха", "кіт наплакав". Після кожного завдання організується виставка робіт або колективний перегляд виконаних робіт.

Для прикладу наведемо завдання з використанням фразеологізмів, прислів'їв, приказок, казок та інших фольклорних творів які пропонуються на уроках української мови та літератури у 2-3 класах.

1. Фразеологізми в зоопарку. (замість крапок вставити назву тварини). Глухий, як ... (тетеря). Упертий, як... (осел). Німий, як ... (риба). Голодний, як ... (вовк).

2. Закінчити прислів'я: Хто не працює, ... (той не їсть). Вовків боятися – .... (в ліс не ходити). Знає кішка... (чисе сало з'їла).

3. Хто більше? (Потрібно за визначений час пригадати фразеологізми, пов'язані з частинами тіла: рукою, ногою, носом, головою). Втерти носа, крутити носом, задерти носа, тримати ніс за вітром, не показувати носа, сунути свого носа, носом клювати, не бачити далі свого носа.

4. Закінчити речення фразеологізмами. Місто він своє знає, як... (свої п'ять пальців). Крутиться зранку до вечора, як ... (муха в окропі).

5. Пояснити одним словом значення висловів. Кури не клюють – багато. Хоч око вийми – темно. Шкірити зуби – сміятися. Ведмідь на вухо наступив – глухий. Вітер у голові – легковажний. Як гриби після дощу – рясно.

6. Цікаві завдання творчої роботи над казкою: придумайте свою власну казку (авторську); придумайте за початком продовження казки; придумайте казку за опорними словами; змініть характери головних героїв казки; проінсценуйте казку; зробіть ілюстрації до казки; перекажіть казку по-новому; складіть казку за малюнками.

Практично кожний розділ вивчення рідної мови вміщує можливості для включення творчих завдань. Ці творчі завдання підвищують інтерес дітей до навчання, розвивають творчі здібності учнів. Командні методи у творчості не працюють, тут успіх досягається на основі зацікавленості. Головний стимул творчості – величезна радість, яку вона надає учневі і вчителю.

Отже, для розвитку творчих здібностей дітей через саморозвиток ми розробили чотири правила, так звані "чотири необхідно": 1) виражати подив і захоплення всім, що роблять і говорять діти під час виконання творчих завдань; 2) вживати такі слова, як "молодець", "прекрасно", "добре", "відмінно", "блискуче"; 3) Не дозволяти собі критикувати особистість учня у присутності інших; 4) оцінюючи результати діяльності учнів, знаходити позитивне й саме на це робити акцент.

Робота з казками та прислів'ями дуже подобається маленьким школярам. Вона збагачує словниковий запас дитини, вчить аналізувати зміст твору, сприяє тренуванню пам'яті та впливає на розвиток творчої особистості учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богоявленская Д.Б.* "Субъект деятельности" в проблематике творчества / Д.Б. Богоявленская // Вопросы психологии. – 1999. – №2. – С. 35-41.

2. *Богоявленская Д.Б.* Пути к творчеству / Д.Б. Богоявленская. – М.: Знание, 1981. – 96 с.

3. *Борисова О.О.* Формування творчих здібностей молодших школярів у процесі музичної навчально-ігрової драматизації: Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук / О.О. Борисова. – К., 1994. – 20 с.

4. *Борисова С.Е.* Деловая игра как метод социально-психологического тренинга / С.Е. Борисова // Вопросы психологии. – 1999. – №4. – С. 51-57.

5. *Выготский Л.С.* Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Выготский. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с.

6. *Гапоненко Л.А.* Психологические аспекты развития творческой личности будущего учителя / Л.А. Гапоненко // Формирование активной, творческой личности в учебном процессе школы и вуза / [Под ред. В.К. Буряка и Л.В. Кондрашовой]. – Кривой Рог: КрГПИ, 1996. – С. 90-99.

7. *Гурець Н.Т.* Педагогічні умови розвитку творчої активності молодших школярів у гуртковій роботі: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук / Н.Т. Гурець. – Харків, 1994. – 25 с.

8. *Клюшина Н.В.* Когда интересно и весело / Н.В. Клюшина // Педагогічна Сумщина. – 1997. – №1. – С. 33-34.

9. *Лобова О.В.* Становлення творчої активності молодших школярів у процесі роботи з зошитом-підручником / О.В. Лобова // Педагогіка і методика навчання і виховання. Проблеми розвитку творчої особистості: Зб. наук. праць Сумського пед. ін-ту ім. А.С. Макаренка. – Суми, 1997. – С. 205-209.

10. *Лук А.Н.* Психология творчества / А.Н. Лук. – М.: Наука, 1978. – 128 с.

11. *Паламарчук В.Ф.* Як виростити інтелектуала?: Посіб. для вчителів / В.Ф. Паламарчук. – К.: Знання, 1999. – 112 с.

12. *Романенко В.И.* Формирование учебно-творческой активности слушателей подготовительных отделений художественно-графического факультета / В.И. Романенко // Развитие творческих способностей студентов и школьников на занятиях изобразительным искусством: Межвузовский сборник научных трудов. – Ростов-на-Дону, 1986 – С. 109-114.

Подано до редакції 03.10.11
